

Nr 49.

Ankom till riksdagens kansli den 19 maj 1915 kl 12 m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av tillfälle för innehavare av lägenheter å ecklesiastika boställen att friköpa de inne-
hävda lägenheterna.*

Närvarande: herrar Lindhagen, af Ekenstam*), greve Lagerbjelke*), Alexanderson*), Knut Larsson*), Lars Olsson, greve Spens, Hult*), Tisell, Pettersson i Södertälje, Pettersson i Bjälbo, Gustafsson i Örebro, Borg*), Igel och Lindley i Söderhamn.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 60, har herr Öberg hemställt: »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t täcktes begära utredning och förslag fortast möjligt i syfte att bereda torpare och andra lägenhetsägare å ecklesiastika boställen tillfälle att friköpa innehavande torp och lägenheter».

Till stöd för sin ifrågavarande hemställan har motionären anført följande:

»Genom ecklesiastik boställsordning den 9 december 1910 samt kungl. förordningen angående utarrenderingen av prästerskapets löne-
boställen den 15 september 1911 har den grundsatsen fastslagits, att med undantag av till boställsjord hörande skogs- och hagmark, som jämlikt vad särskilt är stadgat skall stå under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning, samtliga prästerskapets anslagna hemman och lägenheter skola, i den mån de ej behövas för att bereda vederbörande

tjänst innehavare bostad med nödiga uthus ävensom lämpligt trädgårdsområde, undantagas från brukning av denne samt antingen under namn av löneboställen *utarrenderas* för församlingens räkning genom Konungens befallningshavandes och domkapitlets försorg eller *föryttras*, då särskilda i boställsordningen närmare angivna omständigheter därtill föranleda.

Under tidernas lopp har från dessa boställen upplåtits på obestämd tid en stor mängd av s. k. prästgårdstorp åt personer, som förbundit sig att under innehavandet av torpen till bostället utgöra visst antal dagsverken årligen, och med denna nyttjanderätt till torpen har den ene avlöst den andre och med vederbörande boställsinnehavares medgivande brukat dem, som sålunda tjänat till nödortfigt hem och utkomst för dem och familj.

Då i senare tid vidtagits utomordentliga åtgärder för att i vidaste utsträckning möjliggöra tillkomsten av egna hem åt mindre bemedlade på landsbygden, så bör man tillse att de hem, som genom omständigheternas makt uppbyggts på ofri grund, förvandlas till fullt självständiga egna hem, där äganderätten finge avlösa nyttjanderätten, som allt mer och mer utdömes som upplåtelseform. I nyssnämnda förordning den 15 september 1911 finnas intagna bestämmelser, som åsyfta bereda boställets torpare en gynnsammare och tryggare ställning än de förut haft, då det är fråga om jordens innehavande på en viss tid, vilket i och för sig måste erkännas vara en nämnvärd förbättring, men som någon fullständig och slutgiltig lösning av dessa torpares behov på att hava en egen torva få dessa bestämmelser icke anses innefatta. När nu i många fall dessa boställen torde komma att föryttras och då övergå i enskild ägo, synes det mig, som torparne borde beredas tillfälle att friköpa sina torp och lägenheter för att därigenom skapa sig fullt självständiga egna hem, som de högeligen åstunda, och till att förekomma de slitningar, som ofta och lätt vilja uppstå emellan stamjordens ägare och torpare.

I fråga om försäljning av annan statens jordegendom gör det förfaringssättet sig gällande: att torpare eller de, som hava fått sig lägenheter upplåtna på viss tid, från densamma tilljudas att mot åsatt värde få med äganderätt köpa till sig vad de innehava, emedan man velat förhjälpa dem till egna hem.

Det bör därför få anses billigt och rätt, att enahanda förmån tillgodokommer prästgårdstorpene, varav det finnes ett stort antal, och föreställer jag mig, att den särskilda nämnd, som omförmäles i åberopade kungl. förordning, vid verkställandet av värdesättning av boställena i

ena eller andra avseendet kan utan olägenhet de upplåtna torpens värde uträkna och bestämma för att hembjudas dem som därå äro bosatta.»

Frågan om att bereda dem, som för sin utkomst innehava nyttjanderätt till annans jord, en tryggare besittning och bättre ställning har under de senaste tiderna varit föremål för statsmakternas oavlätliga uppmärksamhet. Särskilt gäller detta torpare, lägenhetsinnehavare och deras vederlikar, vilka ofta hava de svåraste villkoren och den minsta förmågan att kunna reda sig utan stöd av lagstiftningsmakten.

Uttryck för dessa strävanden är i viss mån 1907 års lag om nyttjanderätt till fast egendom, men i all synnerhet 1909 års norrländska arrendelagstiftning. En social arrendelagstiftning för hela riket har även blivit ifrågasatt förlidet år, men stannade riksdagens kamrar därutinnan i olika beslut. Sin största betydelse har dylik lagstiftning fått för den enskilda jorden. Fråga har även väckts att gå nyttjanderätts-havarnes anspråk så långt till mötes att dem beredes full äganderätt till jorden, eller en nyttjanderätt, som skulle förena äganderättens fördelar och i erforderliga fall på samma gång upprätthålla ändamålet med upplåtelsen. Dylika strävanden hava fått sitt uttryck i vissa förslag från norrlandskommittén och torpkommissionen samt i riksdagens framställningar åren 1907 och 1913 om att bereda lägenhetsinnehavare med egna hus på ofri grund äganderätt eller eljest tryggad besittning till själva marken.

Givetvis måste dessa bemödanden i lika mån göra sig gällande i syfte att skydda dem, som innehava nyttjanderätt till allmän jord, och helst borde det allmänna giva ett föredöme i detta avseende. Tomträtten har sålunda kommit till stånd för att skapa en tryggad besittning av bostadsmark i vissa fall på allmän jord, och vad angår statens jord, har genom särskilda författningar eller beslut för speciella fall beretts nyttjanderättshavare en tryggare ställning eller rätt att få med äganderätt förvärva själva marken. För att ytterligare utreda denna angelägenhet, såvitt rör kronans jord, har år 1912 tillsatts en kronolägenhetskommission, som ännu ej slutfört sitt arbete.

En särställning intager härvid i viss mån de ecklesiastiska boställena. Äganderätten till dem är ofta av ännu tvistig beskaffenhet och i följd därav samt på grund utav deras speciella ändamål har även jordförhållandena på dessa boställen reglerats genom särskilda författningar och förfoganden utan samband med de åtgöranden, som vidtagits ifråga om kronojord.

Beträffande då först förbättring av arrendatorers och särskilt torparens och lägenhetsinnehavares å ecklesiastika boställen besittningsrätt, har denna angelägenhet gjorts till föremål för lagstiftning i den av motionären åberopade ecklesiastika boställsordningen den 9 december 1910 samt de kompletterande bestämmelser i förenämnda avseende, som tillkommit genom förordningen den 15 september 1911 angående utarrendering av prästerskapets löneboställen. En ytterligare förbättring i dessa torparens och lägenhetsinnehavares ställning ifrågasattes i en inom andra kammaren vid 1914 års senare riksdag väckt motion (nr 158). Likaså berördes denna angelägenhet i viss mån i en år 1915 i andra kammaren framförd motion (nr 135). Båda dessa motioner avstyrktes av jordbruksutskottet och vunno ej riksdagens bifall.

Frågan åter om att gagna torpare och lägenhetsinnehavare å ecklesiastika boställen genom att bereda dem full äganderätt har, såvitt angår framtida jordupplåtelse, väckts senast år 1913 inom andra kammaren genom en motion (nr 99), i syfte att vad som av boställena ej behövdes till prästgård skulle kunna uppdelas och försälas till lämpliga småbruk. I motiven till denna framställning betonas, att arrendatorer av dylik jord, vilka redan erhållit upplåtelse, främst borde sättas i tillfälle att förskaffa sig småbruk. Även denna framställning blev på tillstyrkan av tillfälligt utskott avslagen.

Ett återstående spörsmål, som i förevarande motion närmast beröres, är beredandet av rätt för förefintliga torpare och lägenhetsinnehavare å ecklesiastika boställen att förvärva den av dem brukade jorden redan nu, utan avvaktan på andra åtgärder, med full äganderätt. I sådant avseende finnas för närvarande föreskrifter i den ecklesiastika boställsordningens 62 §, som är av följande lydelse:

»Är prästgård med hänsyn till boställshavarens tjänsteverksamhet olämpligt belägen, eller kan eljest på grund av särskilda omständigheter boställe eller del därav ej för sitt ändamål bibehållas utan synnerlig olägenhet eller mot skälig avgift utarrenderas, må boställe eller del, varom nu är sagt, efter Konungens beprövande utbytas mot annan fastighet eller ock försälas. Lag samma vare, där löneboställe eller del därav till följd av belägenhet i eller invid stad eller stadsliknande samhälle kan med synnerlig fördel styckas till tomter.

Giver Konungen tillstånd till utbyte eller försäljning, ankomme ock på Konungens prövning, huruvida i anseende därtill, att boställets avkomst helt eller delvis ingått till kyrkofonden, för detsamma betingad mellanavgift eller köpeskilling eller någon del därav skall överlämnas till nämnda fond.»

Härav framgår således, att en föryttring av torpare och lägenhetsinnehavares arrenderade jord endast under särskilda förhållanden kan ifrågakomma och har därvid icke ens blivit uttryckligen uttalat, att de nuvarande besittningshavarna till den jord, som kan få avyttras, skola äga företrädesrätt att få köpa densamma.

Uti nu förevarande motion har sålunda ifrågasatts att för skäligen fall bereda nuvarande torpare och lägenhetsinnehavare en allmänare och vidsträcktare rätt att med äganderätt förvärva själva jorden, och har motionären därvid särskilt framhållit, att en sådan rätt att friköpa torp och lägenheter borde medgivas i det fall att boställe kommer att föryttras och övergå i enskild ägo.

Denna framställning finner utskottet principiellt vara mycket befogad. De strävanden, som i detta avseende göra sig gällande beträffande kronojord i allmänhet, synas böra åtföljas av enahanda nitälskan i fråga om torpare och lägenhetsinnehavare å ecklesiastika boställen.

Genom förordningen den 17 oktober 1913 angående grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar har sålunda jämlikt förordningens 7 och 8 punkter möjlighet öppnats för torpare och lägenhetsinnehavare att under angivna förutsättningar med äganderätt förvärva den mark, som av dem med besittningsrätt disponeras. Beredandet av ytterligare möjligheter för torpare och lägenhetsinnehavare å kronoegendomar i allmänhet faller inom det uppdrag, som givits den ovan omnämnda kronolägenhetskommissionen. Det synes utskottet synnerligen angeläget, att en utredning i samband med nämnda kommissions arbete eller fristående från detsamma igångsättes för att fullt tillgodose de berättigade krav, som kunna framställas från förenämnda besittningshavare å de ecklesiastika boställena.

Nu har emellertid kronolägenhetskommissionen fått i särskilt uppdrag att utreda, »dels huru lämpliga bestämmelser må kunna åstadkommas i syfte att, där staten med äganderätt upplåter jord för bildande av egna hem, ändamålet med upplåtelse må tryggas, så att den upplåtna jorden ej må sedermera kunna övergå till helt annan användning, och dels huruvida, för främjande av egnahemsrörelsens utveckling i vårt land, upplåtelse av områden från de under förvaltning av domänstyrelsen ställda och för statsverkets räkning utarrenderade jordbruksdomäner med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen må kunna ske, förutom med äganderätt, jämväl med tryggad besittningsrätt samt att, därest utredningen därtill föranleder, uppgöra förslag till de grunder och författningar, som befinnas för ändamålet erforderliga.» Utskottet har saknat anledning att i detta

sammanhang ingå på frågan, huruvida upplåtelseerna från ecklesiastika boställen böra ske under den nuvarande äganderättens former eller enligt den form för nyttjanderätt, som kommissionen kan komma att framlägga. Det synes här endast böra betonas, att vad som kommer att bliva gällande i förevarande avseende för kronojord även bör vinna tillämpning å de ecklesiastika boställena.

Vid den utredning, som utskottet anser bör komma till stånd, bör självfallet tagas behörig hänsyn även till själva bostället's oeftergivliga intressen och även till angelägenheten, att torpare och lägenhetsinnehavare bliva i tillfälle att själva i mån av behov kunna taga initiativ till framställningar i förevarande syfte.

Vid behandlingen av de olika spörsmål, som på sätt ovan angivits, uppstått beträffande förfogandet över de ecklesiastika boställenas jord, hava invändningar plägat framkomma därom, att frågan i själva verket fölle under kronolägenhetskommisionens uppdrag och komme att av densamma i sinom tid behandlas. Det har merendels mött svårigheter att vinna klarhet i denna punkt, men utskottet behöver ej närmare syssla därmed, då utskottet varit i tillfälle att erhålla bestämd upplysning, att med det ämne, som på sätt ovan sägs, förevarande motion närmast befattar sig, kommer kommissionen å sin sida åtminstone enligt hittills uppgjord arbetsplan ej att taga någon befattning.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, i vilka fall och under vilka villkor torpare och lägenhetsinnehavare å ecklesiastika boställen må i vidare mån än nu är medgivet beredas möjlighet att förvärva av dem brukade jordområden.

Stockholm den 19 maj 1915.

På lagutskottets vägnar:

CARL LINDHAGEN.